

Zatovkaňuk, Mikuláš

K diferenční charakteristice syntaxe ruštiny a ukrajinštiny

Opera Slavica. 1992, vol. 2, iss. 2, pp. 28-30

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/116931>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

K DIFERENČNÍ CHARAKTERISTICE SYNTAXE
RUŠTINY A UKRAJINŠTINY

Mikuláš Zatovkaňuk

1. Ukrajinština jako jazyk východoslovanský má rysy společné s ruštinou, ale vyznačuje se i odlišnými vlastnostmi.

2. V této souvislosti v syntaxi vystupuje do popředí větší účast slovesa ve výstavbě ukrajinské věty a její větší kompaktnost. To lze doložit především na slovesech *býti* a *míti*, ukr. *buty* a *maty*.

2.1. Sponovým *buty* v přítomném čase (*je*) může být v ukrajinštině na rozdíl od ruštiny kvalifikována nějaká vlastnost podmětu adjektivem, nebo změna stavu - substantivem: *propozycijí je docil nymi; vony je počesnymy hostjamy*. Významy zástupný a dispoziční tohoto slovesa jsou v obou jazycích, což ještě neznamená, že se kryjí po všech stránkách. Především je zde zřetel kvantitativní. Tam, kde u významu "být zde", "být přítomen" má ukrajinština *je*, mívá ruština buď *jest*, ale i predikativum *nalico*, anebo se vyjádří bez slovesa *býti* a bez jeho ekvivalentu. Dispozičnímu *býti* ve významu "být k dispozici" odpovídá jednak ruské *jest*, jednak sloveso *imeťsja*, anebo se ruština vyjádří bez slovesa. Ve zkoumaných sémantických podskupinách odpovídá ukrajinskému *je* ruské *jest* přibližně ze 65 proc.; při opačném pohledu shoduje se ruština s ukrajinštinou téměř na 100 proc.

2.2. Konstrukce se slovesem *míti* - ukr. *maty* - jsou v ukrajinštině dosti hojné, a to jak ve významu modálním, tak i nemodálním. V prvním případě "zastupuje" ukrajinské *maty* predikativa *dolžen, nado, nužno, neosobní výrazy sledujet, prichoditsja* aj.; modální konstrukce se slovesem *maty* se vyskytovaly již v nejstarších obdobích spisovné ukrajinštiny; prepozice *maty* + *infinitiv* se specifikovala jako syntaktický prostředek modálních významů proti postpozitivnímu nemodálnímu *imam, později -ymu (chodytymu)*.

V druhém případě odpovídají nezřídka ukrajinským nemodálním vazbám se slovesem *maty* ruské vazby předložka *u* + 2. pád (ukr. *majemo take studenstvo - u nas takoje studenčestvo*).

2.3. Jiným důkazem větší váhy slovesa v ukrajinštině je běžnější použití slovesných konstrukcí na místě ruských deverbativních substantivních vazeb (např. *pri pojavlenii chozjajki* - ukr. *koly zjavljajetsja hospodynja*). Drtivá většina ruských deverbativních konstrukcí, jimž odpovídají v ukrajinštině syn-

taktické struktury s finitním slovesem, má povahu předložkových vazeb; na ně připadá kolem 36 proc. z celkového počtu prozkoumaných ukrajinských ekvivalentů ruských substantivních deverbativ (= 100 proc.); na bezpředložkové vazby pak připadá pouze 1 proc. Také pro ukrajinštinu platí to, co napsal Skalička o češtině: "Čeština...dává přednost vedlejší větám. Vazba se jmenným tvarem slovesným je často nezvyklá, ba zholá nesprávná a nečeská" (Skalička, s. 90).

Ukrajinská substantivní deverbativa mají bliže k slovesu po stránce vidové: mnohem častěji podržují vidovou korelaci než ruština, srov. ukr. *zblyžuvaty* - *zblyzuty* : *zblyžuvannja* - *zblyžennja*, rusk. *sblizat* - *sblizit* : jen *sblizenije*.

2.4. Ukrajinské sloveso vystupuje častěji tam, kde má ruština tzv. slovesné jmenné vazby (nejednoslovní nominanty) typu *privesti v ispolnenije* - ukr. *vykonaty*. Není bez zajímavosti, že i zde používá řada ukrajinských ekvivalentů sloves *buty* nebo *maty*, což lze považovat za faktor zdůrazňující větší verbálnost ukrajinštiny: rusk. *nesti službu* - ukr. *maty službu*. V takových případech bývá slovesný komponent ruské slovesné jmenné vazby značně delexikalizován. Určitým způsobem patří sem ukrajinsky desubstantivní slovesný útvar typu *polkovnykuvaty* (< *polkovnyk*) - *byt polkovnikom*, kde proti ruskému ekvivalentu se jmenným komponentem máme v ukrajinštině finitní sloveso.

2.5. Ukrajinskou verbálnost posiluje nevelký rozvoj aktivních a zvratných participiálních tvarů, na jejichž místě se uplatňují v tomto jazyce finitní slovesa, jež pokrývají beze zbytku participiální vazby nesplyvavě připojené, např. rus. *eto byli očki, prinadležavšije vraču* - ukr. *ce byly okuljary, jaki naležaly likarevi*. To souvisí i se skutečností, že si ukrajinština rozvinula vedlejší věty vztažné se spojkami *jakyj, ščo, ščo joho, kotryj*.

3. Ukrajinština se vyznačuje tendencí posilovat syntaktické vztahy ve větě flexivním tvarem; to způsobuje větší kompaktnost a větší sevřenost ukrajinského slovního spojení.

Jako příklad lze uvést konstrukce s přivlastňovacími přídavnými jmény na *-iv*, *-jiv* a *-yn*, *-jin*. Podle našich propočtů jen 38 proc. ukrajinských konstrukcí s přivlastňovacími přídavnými jmény tohoto typu se překládá do ruštiny pomocí analogických kongruenčních konstrukcí (ukr. *Stepanova pracja* - rus. *Stepanova rabota*), 62 proc. pak připadá na jiné jazykové prostředky, a to především nekongruenční (ukr. *Mychajlykova ruka* - rus. *ruka Michajlika*).

Častější výskyt kongruenčních přivlastňkových konstrukcí není jevem izolovaným; má oporu v jiných konstrukcích využívajících flexivnost a syntaktickou shodu za účelem pevnějšího propojení řídicího a závislého členu slovního spojení, jako např. v konstrukcích komparativních ukr. *sukajut lešhu pracju* - rus. *oni podyskivajut rabotu polegče*, anebo v kongruenčních ekvivalentech ruských předložkových vazeb *vrač po vnutrennim boleznyam* - ukr. *likar vnutrišnich chvorib* i *likar po vnutriš-*

nich chorobach. Kongruence ukrajinštiny se projevuje s různou důsledností; v některých bodech je tento jazyk bližší ruštině, jindy se zase vyznačuje větší mírou kongruenčnosti než čeština.

LITERATURA:

SKALIČKA, V.: Typ češtiny. Praha 1951.